

УДК 364.02
DOI: 10.24144/2524-0609.2021.48.414-418

Трубавіна Ірина Миколаївна

доктор пед наук, професор,
професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Національної академії Національної гвардії України,
м.Харків, Україна
trubavina@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-1057-430X>

Цибулько Людмила Григорівна

доктор педагогічних наук, доцент
завідувач кафедри педагогіки
Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет» м.Слов'янськ,
Україна
luda.czibulko@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-1201-3215>

Мартинюк Анна Юріївна

кандидат педагогічних наук
кафедра англійської мови
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди
м.Харків, Україна
annahnpu@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-2885-1512>

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ТА ЧЛЕНАМИ ЇХ СІМЕЙ ТА ВІЙСЬКОВО-СОЦІАЛЬНА РОБОТА В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ І ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД

Анотація. Стаття присвячена соціальній роботі з військовослужбовцями і членами їх сімей та військово-соціальної роботі. Автори узагальнюють такий наявний досвід в Україні і за кордоном в історії соціальної роботи. Це важливо для вироблення ефективних підходів, форм, методів, технологій і методик такої роботи в сучасній Україні, вибору напрямків вирішення соціальних проблем військовослужбовців і членів їх сімей в умовах військового конфлікту. Метою статті є узагальнення досвіду такої роботи в історії соціальної роботи з військовослужбовцями і членами їх сімей. Методами дослідження є узагальнення, конкретизація, синтез, теоретичний аналіз джерел. Результатами дослідження є визначення видів, форм, змісту соціальної роботи державних і недержавних соціальних служб в громаді, військово-соціальної роботи з військовослужбовцями і членами їх сімей, їх можливостей застосування поєднання ресурсів в Україні сьогодні.

Ключові слова: військово-соціальна робота; соціальна робота з військовослужбовцями і членами їх сімей; соціальна допомога; підтримка; патронаж; інваліди; благодійність.

Вступ. Актуальність військово-соціальної роботи і соціальної роботи з військовослужбовцями і членами їх сімей в Україні сьогодні пов'язуємо з конфліктом на Сході України, пандемією, що вплинула на становище сімей, їх добробут. Сьогодні активізувалася соціальна робота в громадах з військовослужбовцями і членами їх сімей, в самих військових частинах з'явилася з 2015 військово-соціальна робота: існує Директива 2015р. командуючого НГУ щодо роботи з особовим складом, де визначено військово-соціальну роботу як напрямок роботи з особовим складом НГУ, відповідає за неї заступник командира частини по роботі з особовим складом. У той же час досвіду такої роботи Україна не має самостійного, не узагальнювала вітчизняного, закордонного не адаптувала. Відзначимо, що традиційно соціальна робота розглядається в контексті реалізації соціальної політики держави [1]. В Україні проголошено соціальну державу в Конституції. Це політика загального добробуту, яка насправді ще не діє в повному обсязі внаслідок обмеженості ресурсів. Тому потрібно розглядати вітчизняний і світовий досвід соціальної роботи з військовослужбовцями для виявлення ресурсів для реалізації прав військовослужбовців і членів їх сімей, чим і є соціальна робота.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існуючі дослідження стосуються, як правило, аспектів соціальної роботи з сім'ями з дітьми, сиротами,

інвалідами і вдовами [1; 2; 3 4]. Але соціальна робота з військовослужбовцями не була предметом окремих досліджень, окрім сучасних робіт щодо соціальної реабілітації воїнів АТО [5], соціально-педагогічної роботи з сім'ями військовослужбовців [6]. Нами встановлено теоретичні основи соціальної роботи з військовослужбовцями як перелік наукових підходів до неї [7]. З'ясовано, що соціальна робота з військовослужбовцями і членами їх сімей здійснюється в Україні як соціальна робота з особами, які перебувають в складних життєвих обставинах, але не всі військовослужбовці є такими. Це в основному лише інваліди, сім'ї загиблих, сім'ї з дітьми з особливими потребами. Соціальна робота здійснюється в громаді і регіоні, вона не виділяє військовослужбовців і членів їх сімей в окрему категорію клієнтів. Військово-соціальна ж робота здійснюється силами військових у військових частинах як доповнення до соціальних послуг населенню завдяки власним ресурсам на основі ідей корпоративізму, милосердя, турботи [7]. Клієнтами є лише військовослужбовці і члени їх сімей. Теоретичними основами соціальної роботи з військовослужбовцями і членами їх сімей [7] є спектр теорій філософії, історичний, порівняльний, політичний, загальнонаукові, конкретнаукові підходи, підходи соціальної роботи, в той час як теоретичними основами військово-соціальної роботи є комплекс теорій державного управління, воєнного на-

уки, філософії війни та миру, соціології військових колективів, соціальної політики щодо військовослужбовців, теорії права, прав людини тощо. Узагальнено досвід соціальної роботи з військовослужбовцями.

Метою статті є узагальнення досвіду такої роботи в історії і за кордоном соціальної роботи з військовослужбовцями. **Методами дослідження** є: узагальнення, конкретизація, синтез, теоретичний аналіз.

Зазначимо, що соціальну роботу з військовослужбовцями і членами їх сімей ми розглядаємо в двох аспектах: на рівні громади, регіону в цивільних соціальних службах і у військовій організації. Вітки соціальної роботи спостерігаємо вже в Київській Русі – у контексті вирішення соціальних проблем людей через народну педагогіку, особистий приклад, релігію та благодійність, громадську думку. Так, народна мораль завжди вчила молодь шанобливо му ставленню до старших людей, немічних. На неї впливали через: слово, фольклор, авторитет батьків, працю, навчання, навколишню природу, домашній побут, національні звичаї і традиції, громадську думку, духовно-моральний мікроклімат сім'ї, суспільний досвід, пресу, режим дня, літературу та мистецтво, книги, театри, музеї та виставки, ігри та іграшки, мітинги, демонстрації, фізкультуру, спорт, свята, обряди, символи, атрибути, реліквії тощо [8, с.168]. Це означає, що цей потенціал потрібно використовувати в контексті національно-патріотичного виховання, шани і турботи про військовослужбовців, членів їх сімей, піднесення авторитету військовослужбовця в суспільстві, уваги до них в повсякденному житті.

Іншим напрямком пропагування позитивних зразків життя, допомоги і підтримки людям був особистий приклад державних діячів. Багато з них годували калік і сиріт, брали на себе відповідальність за сім'ї загиблих на війні чоловіків. Але ця робота була несистематичною, її здійснювали окремі особи, вона не сприяла викоріненню причин проблем. У той час як існуючі в Україні братські школи навчали всіх талановитих дітей коштами громади – задля розквіту всіх мешканців громади. Навчали і сиріт в цих школах безкоштовно. Це давало змогу дитині – сироті стати суб'єктом свого життя і можливості для старту в житті. Значний потенціал просвіти і соціального виховання щодо допомоги немічним має козацька педагогіка. Кодекс лицарської честі молодого козака включав такі основні якості особистості: вірність у побратимстві, товаришуванні, ставленні до Батьківщини, рідного народу; готовність турбуватися про молодших, зокрема дітей, усіх літніх людей і людей похилого віку. У кодексі лицарської звитяги зазначалася необхідність «нехтування небезпекою, коли справа стосується життя рідних, друзів, побратимів, долі Матері-України» [9]. У своїх заповідях милосердя козаки визначали необхідність таких якостей і дій, як: готовність допомагати найслабшим, найбеззахиснішим – дітям, створювати умови для їх радості, попереджувати їхні страждання, замінювати їм у разі необхідності батька і матір, брата і сестру; всебічна допомога сиротам, вдовам, бабусям і дідусям, турботливе становлення до безпомічних, постійна їх матеріальна і моральна підтримка; надання допомоги хворим, інвалідам, потерпілим від злих людей, стихійних лих природи та ін.; здатність до співчуття, жалю до людей, які потрапили в біду; готовність допомагати будь-якій людині, широко розділити з нею журбу, страждання, горе, зробити все для того, щоб їй стало легше [9]. Особлива увага приділялася інвалідам, убогим, для хлопчиків будувалися школи, які утримувалися «коштами війська». Отже, мова йде

вже не тільки про соціальну роботу з військовослужбовцями, але й про військово-соціальну роботу, яку могло здійснювати військо завдяки власним ресурсам. А.Г.Горілий [10] відзначає, «що на берегах річки Самари в Подніпров'ї, у Трахтемирові під Каневом, у Лебединському монастирі поблизу Чигирина, при Левківському храмі біля Овруча - скрізь по Україні були благодійні заклади для поранених і старих воєнків Запорізької вільної республіки – шпиталі. Було їх, як свідчать джерела, у Ніжинському полку – 138, у Чернігівському – 118, у Лубенському – 107, у Переяславському – 52, у Полтавському – 42, у Миргородському – 29 і т. д. Це були водночас і лікарні, і притулки, і громадські осередки для тих, хто не міг вже тримати зброю і працювати, про кого дбало тогочасне українське суспільство» [10, с.57]. Тобто з'явилася відомча військово-соціальна допомога тим військовослужбовцям, кому вона потрібна.

Соціальна робота також здійснювалася як благодійність. Благодійність реалізує ідею підтримки і допомоги як вияв уваги до людей, котрі з різних причин не можуть власними силами забезпечити собі мінімальні умови існування на загальному рівні суспільства, надання їм посиленої допомоги в збереженні й організації своєї життєдіяльності, їх матеріальна і духовна підтримка [11, с.66-67]. Особливу турботу проявляла громада про сиріт і вдів. Аж до ХХ ст. кожне велике село мало сирітську раду і сирітського суддю, які через опікуна дбали про долю своїх підопічних. [10, с.7].

Нами доведено, що в Україні благочинність мала свої особливості:

1. Релігійне підґрунтя, оскільки «матеріальний достаток повинен слугувати фундаментом відродження духовного» [8, с.12]. У християнстві допомога убогим була проявом співчуття, моральним прагненням (Якщо хочеш бути досконалим, піди, продай імені твоє і роздай убогим, і будеш мати скарб на небесах, і приходить і слідує за Мною», – говорив Ісус Христос багатому юнакові) [12]. Разом із цим вона сприяла формуванню у благодійників «уміння любити людину» [13]. Благодійність мала показувати зразки ставлення до немічних.

2. Вона скеровувалася державними діячами (Гетьмани України, Петро I, англійська королева Єлизавета тощо) [14]. Їхні вимоги до благодійної допомоги відбивалися в законах (Петро I: «Закон про дурнів»), указах, за якими приватна благо чинність скеровувалася на викорінення професійної убогості, споживацького ставлення, надання адресної допомоги людям, їх працевлаштування, навчання ремеслам. Надання ж такої допомоги за дорученням держави, громади, окремих людей здійснювали церква та приватні благодійні товариства, які відкривалися у XVIII-XIX ст. тільки через Кабінет міністрів у Росії й мали своїм завданням кооперувати пожертви і використовувати їх для: а) відкриття притулків, лікарень, шкіл, будинків інвалідів, шкіл для дорослих та залучення їх, якщо це можливо за станом здоров'я, до праці; б) виховання і навчання дітей-сиріт, дітей із бідних родин у церковно-приходських, братських школах, монастирях, сирітських училищах, академіях; в) пропагування релігійних поглядів, допомоги батькам у вихованні дітей. Така робота допомагала вижити найслабшим у складних життєвих ситуаціях, спонукаючи людей до праці, створюючи умови для розвитку. Ці пожертви контролювалися, найповажніші люди громади ними опікувалися, вирішували, куди спрямувати гроші, організовували різні благодійні заходи.

3. Особливістю благодійної підтримки в Укра-

їні був принцип участі «особистою працею» у допомозі ближньому [13; 15]. Цей принцип реалізували священники, владні й багаті люди, дружини царів, видатних громадських і державних діячів, об'єднання дворян, науковців, інших. Вони надавали допомогу сім'ям тим, що самі вміли добре чи професійно робити, а тому об'єднувалися у спілки за цією ознакою (Виховна спілка благородних дівчат, Вільна спілка змагачів освіти і благодворення тощо). Знов така мова йде про підтримку сімей загиблих, вдов, сиріт.

4. Робота громади з нужденними була спрямованою на подолання проблем, що в ній виникали: знайти опікуна для сироти, перевиховати працюю та осудом п'яницю, ледацюгу, волоцюгу, виявити співчуття до вдови, убогих, навчити дітей грамоті та ремеслам тощо. Особливою формою соціальної роботи в українському селі була спільна допомога працюю односельцям бідним сім'ям, погорільцям, сусідам, своєму селу (відбудова домівок, будівництво і ремонт шкіл, церкви, доріг, допомога на городі тощо). Варіантами такої роботи були «толока», «супряга», взаємодопомога «на обробіток» [13]. Така робота реалізувала ідеї підтримки і взаємодопомоги у скрутних ситуаціях.

5. Значну роль у соціальній роботі завжди відіграла християнська церква: вона здійснювала підтримку сімей, які перебували у кризових ситуаціях. Церква надавала перш за все матеріальну допомогу (речі, їжу, дах над головою). Якщо у монастир людини потрапила за власної волі, то приймалася без запитань, її залучали до виконання релігійних обрядів, самообслуговування, що означало її переключення і реабілітацію. Устрій життя в монастирі виключає інші думки і прагнення, окрім служіння Богові, що означає вплив релігійного середовища на розвиток особистості в духовному плані й на цій основі – реабілітацію та адаптацію до мирного життя. Отже, маємо переключення думок і поведінки, вправлення у служінні Богові, на цій основі – реабілітацію та адаптацію. Тривалу підтримку соціального характеру церква здійснювала над сиротами, особами похилого віку через опіку. Дорослих розподіляли по хатах на прожиття по черзі, допомагали одягом, їжею.

Соціальна робота з військовослужбовцями і членами їх сімей здійснювалася і за кордоном. Так, у Російській імперії Скарбниця (казна) брала на себе опікування тими вдовами і дітьми, чії чоловіки чи батьки загинули на державній службі. Так, цар Михайло Федорович 1634 р. видає Указ, згідно з яким дітям і вдовам загиблих під Смоленськом у війні 1812 року надавали земельні ділянки. [10, с.55]. Щодо соціальної роботи за державний кошт з інвалідами внаслідок війн. Проводилася певна державна політика щодо інвалідів у Російській імперії [10; 12; 14; 15]: відставних військових влаштовували в шпиталі, інвалідні будинки, притулки і монастирі, до німеччини приставляли ченців для допомоги; заохочувалася одноразова чи постійна допомога матеріальна чи грошова інвалідам 1812 року; здійснювалася соціальний патронаж вдома над німеччинами; здійснювалася працевлашту-

вання військових, які за станом здоров'я могли працювати; з'явилися навіть інвалідні роти, де була сильна служба; створювалися недержавні організації для допомоги інвалідам війни; інвалідам платилися пенсії в розмірі окладу на війні, безкоштовно надавалися ліки в аптеках. горілий. У Франції створювалися паралельно будинки інвалідів для ветеранів війни 1812 року, де перебували як поранені, так і самотні здорові військові. В Європі також багато допомоги військовим інвалідам і членам їх сімей надавали церква і монастирі, була благочинність на релігійному підґрунті і особистому прикладі державних діячів. Відзначимо, що державна соціальна політика і соціальна робота щодо військових з'явилася після великих війн для допомоги людям, які постраждали на війні та членам їх сімей. Водночас військово-соціальна робота з військовослужбовцями у військах завжди існувала у вигляді як неформальної опіки сиріт і вдов, інвалідів побратимами і колегами, так і формальної допомоги (традицій допомоги, ритуалів, зустрічей з ветеранами та інвалідами, допомоги працюю сім'ям без годувальника, опікою над дітьми і допомогою їм в навчанні і подальшому влаштуванні в житті, на військовій службі). Саме це укріплює бойовий дух військовослужбовців, які несуть службу. Тобто соціальна робота має організований і самоорганізований характер, може бути як державною, відомчою, особистою, так і недержавною, релігійною і атеїстичною. Це відповідає законодавству про соціальну роботу в Україні.

Висновки. Соціальна робота з військовослужбовцями і членами їх сімей здійснювалася як допомога громади, церкви, прикладом державних діячів, особистою працею, як благодійність, як патронаж на дому, пенсійне право, як державна політика та особиста ініціатива окремих осіб, як створення умов для самодопомоги: створення робочих місць для тих інвалідів, хто міг працювати за станом здоров'я. Ця робота в Україні була неформальною, формальною і громадською. Була в Україні і військово-соціальна робота у військах щодо інвалідів і поранених колег, сиріт і вдов. Вона була побратимською у козаків або інституційною у військах, оскільки була велика кількість таких осіб після війн. В Україні було поєднання різних видів соціальної роботи з військовослужбовцями та членами їх сімей. Народна педагогіка і церква, традиції, фольклор, благочинність допомагали підтримувати ці традиції в суспільстві, формували громадську думку і створювали підґрунтя для соціальної підтримки і допомоги захисникам і членам їх сімей.

Перспективами подальших досліджень є впровадження історичних ідей військово-соціальної роботи в НГУ, а саме: менеджмент соціальних послуг в громаді, кооперація ресурсів громади і військової частини, залучення НДО і соціальних служб до взаємодії з фахівцями, які здійснюють військово-соціальну роботу, створення робочих місць для військовослужбовців, звільнених у запас, вироблення державної політики щодо військовослужбовців і членів їх сімей.

Список використаної літератури

1. Трубавіна І.Н. Сущність семейноцентрического подхода в социально-педагогической деятельности. *Формирование профессиональной компетентности социальных педагогов и социальных работников: проблемы, тенденции, перспективы*, Мозырь, 24 марта 2016 г. [редкол.: М.В.Емельянова и др.]. Мозырь: МГПУ, 2016. С.166–170.
2. Бойцова Н.А., Гельюх О.М., Григораш Т.М. [та ін.]. Агресія. Анексія. Конфлікт. Соціально-педагогічна та психологічна відповідь на виклики для дітей: метод. рек. для педагогів дошк. навч. закл. / НАПН України, Укр. наук.-метод. центр практ. психології і соц. роботи, Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди [за заг. ред.: К.Б.Левченко, В.Г.Панок, Л.Г.Ковальчук]. Київ: Агенство «Україна», 2016. 100 с.
3. Олексюк Н.С. Соціальна підтримка військовослужбовців Збройних Сил як важливий напрям соціальної політики у США. *Соціальна робота з різними категоріями населення у територіальній громаді: українські реалії та міжнародний досвід*: колективна монографія / За ред. В.Поліщук, Н.Горішна, Г.Слозанська та ін. Тернопіль: Осадка Ю.В., 2018.

- C.182–196.
4. Манохіна І.В. *Соціально-педагогічна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування*: навчальний посібник Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2012. 276 с.
 5. Бриндіков Ю.Л. Зарубіжний досвід реабілітації військовослужбовців – учасників бойових дій. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки». Секція 5 «Соціальна педагогіка»*. 2017. №2 (78). С.195–200.
 6. Олексюк Н.С. Соціально-педагогічна робота з сім'ями військовослужбовців в умовах реформування Збройних Сил України: монографія. Київ: Видавничий дім «Слово», 2011. 304 с.
 7. Трубавіна І.М., Каліна К.Є., Байдала В.В. До питання про теоретичні основи соціальної роботи з військовослужбовцями (на основі світових і вітчизняних теорій). *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2020. № 7 (338). С.211–224.
 8. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка. К.:ІСДО, 1996. 380 с.
 9. Кузь В.Г., Руденко Ю.Д., Губко О.Т. Українська козацька педагогіка і духовність. *Українське довілля: проблеми, пошуки, творчі знахідки*: зб. наук. праць. Умань: УДП, 1995. С.98–100.
 10. Горілій А.Г. *Історія соціальної роботи*: навчальний посібник. Тернопіль: Видавництво Астон. 2004. 174 с.
 11. Мигович І. Становлення соціальної роботи як науки в Україні. *Соціальна політика і соціальна робота*. 1998. № 1-2. С.72–77.
 12. Темнікова Л.А. Проблема возродження духовно-православної культури общества в процессе подготовки специалистов социальной работы. *Этика социальной работы*. М.: СТИ МГУС, 2000. С.107–115.
 13. Жижко Е.В. Конфессионально-этические основания социальной работы в христианских странах. *Этика социальной работы*. М.: СТИ МГУС, 2000. С.58–76.
 14. Архангельский В.М. *Филантропические начинания русского правительства XVIII века*. Смоленск: Б.и., 1910. 26 с.
 15. Максимов Е. Историко-статистический очерк благотворительности в России. *Антология социальной работы*: в 3 т. М.: Сварог. НВФСПТ, 1994. Т.1: История социальной помощи в России. С.6–14.

References

1. Trubavina, I.N. (2016). Sushchnost' semeynotsentricheskogo podkhoda v sotsial'no-pedagogicheskoy deyatelnosti [The essence of the family-centric approach in social and pedagogical activity]. In M.V.Yemelyanova (Ed.) *Formirovaniye professional'noy kompetentnosti sotsial'nykh pedagogov i sotsial'nykh rabotnikov: problemy, tendentsii, perspektivy* [Social pedagogues and social workers professional competence development: problems, trends, prospects] (pp.166–170). I.P.Shamyakin Mozyr State Pedagogic University. [in Russian].
2. Boytsova, N.A., Helyukh, O.M., & Hryhorash, T.M. (2016). *Ahresiya. Aneksiya. Konflikt. Sotsial'no-pedahohichna ta psykholohichna vidpovid' na vykyky dlya ditey* [Aggression. Annexation. Conflict. Socio-pedagogical and psychological response to challenges for children]. Ahenstvo «Ukrayina». [in Ukrainian].
3. Oleksyuk, N.S. (2018). Sotsial'na pidtrymka viys'kovosluzhbovtziv Zbroynykh Syl yak vazhlyvyi napryam sotsial'noyi polityky u SSHA / [Social support of servicemen of the Armed Forces as an important direction of social policy in the United States]. In V.Polishchuk, N.Horishna, & H.Slozans'ka. *Sotsial'na robota z riznymi katehoriyamy naseleenny u terytorial'nyy hromadi: ukrayins'ki realiyi ta mizhnarodnyy dosvid* [Social work with different categories of the population in the territorial community: Ukrainian realities and international experience] (pp.182–196). Osadcha. [in Ukrainian].
4. Manokhina, I.V. (2012). *Sotsial'no-pedahohichna robota z dit'my-syrotamy ta dit'my, pozbavleny my bat'kivs'koho pikluvannya* [Socio-pedagogical work with orphans and children deprived of parental care]. Al'fred Nobel University. [in Ukrainian].
5. Bryndikov, Yu.L. (2017). Zarubizhnyy dosvid rehabilitatsiyi viys'kovosluzhbovtziv – uchastnykiv boyovykh diy [Foreign experience of servicemen the participants of hostilities rehabilitation]. *Pedagogical sciences. Social pedagogy*, 2 (78), 195–200. [in Ukrainian].
6. Oleksyuk, N.S. (2011). *Sotsial'no-pedahohichna robota z sim'yamy viys'kovosluzhbovtziv v umovakh reformuvannya Zbroynykh Syl Ukrayiny* [Socio-pedagogical work with the families of servicemen in the conditions of reforming the Armed Forces of Ukraine]. Slovo. [in Ukrainian].
7. Trubavina, I.M., Kalina, K.Ye., & Baydala, V.V. (2020). Do pytannya pro teoretychni osnovy sotsial'noyi roboty z viys'kovosluzhbovtzivamy (na osnovi svitovykh i vitchyznyanykh teoriy) [On the question of the theoretical foundations of social work with servicemen (based on world and domestic theories)]. *Visnyk of Taras Shevchenko Luhansk National University. Pedagogical sciences*, 7 (338), 211–224. [in Ukrainian].
8. Stel'makhovich, M.H. (1996). *Ukrayins'ka rodynna pedahohika* [Ukrainian family pedagogy]. ISDO. [in Ukrainian].
9. Kuz', V.H., Rudenko, Yu.D., & Hubko, O.T. (1995). *Ukrayins'ka kozats'ka pedahohika i dukhovnist'* [Ukrainian Cossack pedagogy and spirituality]. *Ukrayins'ke dovkillya: problemy, poshuky, tvorchy znakhidky: zb. nauk. prats'*, 98–100. [in Ukrainian].
10. Horilyy, A.H. (2004). *Istoriya sotsial'noyi roboty* [History of social work]. Aston. [in Ukrainian].
11. Myhovykh, I. (1998). Stanovlennya sotsial'noyi roboty yak nauky v Ukrayini [Establishment of social work as a science in Ukraine]. *Social policy and social work*, 1-2, 72–77. [in Ukrainian].
12. Temnikova, L.A. (2000). Problema vozrozhdeniya dukhovno-pravoslavnoy kul'tury obshchestva v protsesse podgotovki spetsialistov sotsial'noy roboty [The problem of the revival of the spiritual - Orthodox culture of society in the process of training specialists in social work]. *Ethics of social work*, 107–115. [in Ukrainian].
13. Zhizhko, Ye.V. (2000). Konfessial'no-eticheskiye osnovaniya sotsial'noy roboty v khristianskikh stranakh [Confessional and ethical foundations of social work in Christian countries]. *Ethics of social work*, 58-76. [in Ukrainian].
14. Arkhangel'skiy, V.M. (1910). *Filantropicheskiye nachinaniya russkogo pravitel'stva XVIII veka* [Philanthropic beginnings of the Russian government of the 18th century]. B.i. [in Russian].
15. Maksimov, Ye. (1994). *Istoriko-statisticheskiy ocherk blagotvoritel'nosti v Rossii* [Historical and statistical sketch of charity in Russia]. *Anthology of social work. History of social assistance in Russia*, 1, 6–14. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 14.04.2021 р.
Стаття прийнята до друку 19.04.2021 р.

Trubavina Irina

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Department of Social and Humanitarian Disciplines
National Academy of the National Guard of Ukraine, Kharkiv, Ukraine

Tsybulko Liudmyla

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Pedagogy Department,
Donbas State Pedagogical University, Sloviansk, Ukraine

Martyniuk Anna

PhD in Education,
English Language Chair
H.S.Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine

**SOCIAL WORK WITH MILITARY SERVICEMEN AND MEMBERS OF THEIR FAMILIES AND
MILITARY AND SOCIAL WORK IN UKRAINE: HISTORICAL ASPECT AND FOREIGN EXPERIENCE**

Abstract. An article describes both a social work and military and social work with servicemen and members of their families. The authors summarize such existing experience of social work in Ukraine and abroad. It is sensitive for the development of effective approaches, forms, methods, technologies and methods of such work in modern Ukraine, for the choice of areas for solving social problems of servicemen and members of their families in a military conflict environment. The purpose of the article is to summarize the experience of such work in the history of social work with servicemen and members of their families. Research methods are generalization, specification, synthesis, theoretical analysis of sources. The results of the study are to determine the types, forms, content of social work of state and non-state social services in the community, military and social work with servicemen and members of their families, their opportunities for use and combination of resources in Ukraine today. The prospects for the use of historical ideas are: an implementation of a such experience at the NGU units' practice. They are a management of social services in the community; cooperation of community resources and the military; combining of social welfare and guarantees with individual work with clients; involvement of NGOs and social services to interact with professionals conducting military and social work; create jobs for servicemen discharged due to injury; develop state policy in the field of social work for servicemen and members of their families.

Key words: military and social work; social work with servicemen and members of their families; social assistance; support; patronage; disabled people; charity.